

BİR ASKERİ TERİM OLAN ERAT SÖZCÜĞÜ ÜZERİNE*

Zafer ÖNLER**

Öz

Yakın döneme kadar sınırlı bir kullanım alanına sahip “erat” sözcüğü, askerlikte rütbesiz asker anlamında kullanılırdı. Türkçe Sözlükte “er” sözcüğüne “-at” Arapça çoğul ekinden oluştuğu belirtilerek, “1. Er, onbaşı ve çavuşlara verilen gene ad, 2. Erler.” olarak anlamlandırılmıştır. Şemseddin Sami’nin Kâmus-ı Türkî’sinde, “erat” sözcüğü yer almıyor. Eski metinlere baktığımızda, sözcüğün Türkçe “er” ve Arapça “-at” biçimindeki yapı izahının doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Kutadgu Bilig’de, yaklaşık elli küsur yerde geçen, çok yaygın olan sözcüğün, kullanımına ve bağlamlarına baktığımızda “asker” anlamına gelen, “er” ve “at” sözcüklerinden oluşan birleşik bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Arat, Kutadgu Bilig’de, “er” ve “at” olmak üzere sözcüğü birbirinden ayrı iki sözcük olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla “İndeks”te, “er” maddesi altında, “e. at” biçiminde alt veri olarak yer almıştır. İslamiyet öncesi “asker” anlamında kullanılmış olması muhtemel olan “erat” birleşik yapısı, Arapça “asker” sözcüğünün yaygınlaşmasıyla birlikte, anlam daralmasına uğrayarak sonuçta kullanımdan düşmüş olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Erat, Etimoloji, Kutadgu Bilig.

---

* Bu makale, IV. Uluslararası Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu (25-27 Ekim 2018/Ankara-Türkiye)’unda sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Prof. Dr., (Emekli Öğr. Üyesi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
e-posta: zafer.onler@hotmail.com

Zusammenfassung

Der Begriff wie „erat“, der bis auf kurze Zeit ein begrenztes Einsatzgebiet hatte, wurde als Soldat im Militär verwendet. Im „Türkçe Sözlük“ (türkischen Wörterbuch) heißt es, dass das Wort „er“ aus einem arabischen Plural-Suffix „-Ân“ zusammengesetzt ist. „1.Er, Unteroffiziere, die den allgemeine des Namens erhielten, 2. „Erler“ die Soldaten. Das Wort „erat“ erscheint nicht in Şemseddin Sami Kâmus-ı Türkî. Wenn wir die alten Texte betrachten, ist es verständlich, dass die Erklärung der Struktur in Form von türkisch "er" und arabisch "-Ân" nicht korrekt ist. Wenn wir uns in Kutadgu Bilig die Verwendung und den Kontext des Wortes ansehen, was an ungefähr fünfzig verschiedenen Orten sehr häufig vorkommt, versteht man, dass es eine einheitliche Struktur gibt, die aus den Wörtern „er“ (der Manna) und „at“ (das Pferd) besteht. In Kutadgu Bilig betrachtete Arat das Wort in den „er“ und „at“ als zwei getrennte Wörter. Daher in „İndeks“, unter „er“, e. bei ihrem Format. Die „Einheitliche Struktur“, die wahrscheinlich im Sinne eines vorislamischen Soldaten des „erat“ (Soldaten) verwendet wurde, hat sich mit der Verbreitung des Wortes „asker“ auf Arabisch verbreitet. In diesem Beitrag wird der Ursprung des Wortes und seine Verwendung in Kutadgu Bilig untersucht.

Schlüsselwörter :Türkische Sprache, Erat, Etymologie, Kutadgu Bilig.

Kimi sözcükler, çeşitli sosyal etkenlerle zaman içinde anlam değişikliğine uğrar, kimi zaman da hepten unutulurlar. Anlam daralmaları da bu değişimlerden biridir. Türkçede “erat” sözcüğü de zamanla anlam daralmasına uğramış, günümüzde ise tümden unutulmaya yüz tutmuştur. Eski metinlerde pek rastlanmayan bu sözcük, askerlikte, yakın tarihe değin “rütbesiz asker” anlamında yaygın olarak kullanılmaktaydı. Günümüzde artık askeri alanda da pek kullanılmamaktadır.

Şemseddin Sami'nin Sözlüğünde de yer almamasına bakarak, yirminci yüzyılın başında da yazı dilinde yaygın olmadığı anlaşılıyor. Nitekim Osmanlı dönemi metinlerinde de rastlanan bir sözcük değil.

Başlıca kaynakların sözcüğün kökeni hakkında tereddütlü davrandıkları anlaşılıyor.

Türkçe Sözlük 10. Baskıda (2005) erat sözcüğü *T. Er+Ar. -Ât çokluk eki, ask. 1. Er, onbaşı ve çavuşlara verilen genel ad. 2. Erler.* olarak, er ve Arapça -Ât çoğul ekiyle izah edilmiştir. Ancak Dil Kurumunun sitesindeki

Güncel Türkçe Sözlük'te, 1. *Er, onbaşı ve çavuşlara verilen genel ad. 2.Erler*” şeklinde tanımlanarak, kökeni “er+at” biçiminde birleşik sözcük olarak verilmektedir. Bu iki farklı tanımdan, sözcüğün kökeni açısından Kurum'un görüşü değişmiş demektir.

Andreas Tietze, Neologism ve askeri terim olarak nitelendirdiği sözcüğü şöyle tanımlamaktadır: *Erler, nefer teriminden er terimine geçilince “neferat” teriminden de “erat” terimine geçildi.* Kullanımına Mehmet Seyda (1970) ve Mehmet Zaman Saçlıoğlu'ndan birer cümle ile örnek vermektedir, (TİETZE 2002). Bu açıklamadan Tietze'nin Türkçe “er” sözcüğüne Arapça çoğulluk yapan “-at” ekinden kurulduğunu söylediği anlaşılıyor.

Nişanyan, sözlüğünün 2007'deki baskısından [VIII.Uy] kısaltmasıyla Uygurcada geçtiğine işaret ediyor ama kullanımına örnek vermiyor. Köken ve anlam açıklamasıysa şöyledir: *İnsanlar, kalabalık, Topluluk [çoğ.] <Tür. Er. Krş. Moğ. Arad (adamlar, çoğ.) <aran (adam). Arapça -At dişil çoğul ekiyle ilişki kurulması halk etimolojisidir,* (NİŞANYAN 2007). Nişanyan'ın burada , “er+ Ar.-At” biçimindeki köken açıklamasını halk etimolojisi olarak nitelediği halde sözlüğünün, yeniden biçimlendirilip zenginleştirilmiş 2018 baskısında fikir değiştirdiği görülüyor (NİŞANYAN 2018). Nişanyan Sözlük'te, “erat” sözcüğü için şu bilgiler verilmekte: *“askeriyede er erbaş ve assubaylara verilen ad, neferat olarak tanımlanarak, Türkçe “er” ve Arapça “-At” ekinden oluştuğunu belirtilmektedir ki Nişanyan, daha önce bu izahı halk etimolojisi olarak nitelendirmişti. Ayrıca verdiği şu bilgilerle de Tietze ile aynı noktaya gelmektedir: Askeri bürokraside eskiden kullanılan “neferat” sözcüğü yerine 1930 dolayında kabul edilen yeni terimdir. Türkçe ada Arapça çoğul eki ilavesiyle oluşturulmuştur.*

Tietze ve Nişanyan'ın bu izahlarından terimin, 1930'lu yıllarda *neferat* sözcüğü yerine, “er” sözcüğünden Arapça “-āt” ekiyle türetildiği sonucuna varılmaktadır. Ancak, 1930'lu yıllarda, *neferāt* sözcüğü yerine Türkçe bir sözcük konmak istendiyse, o döneminin Türkçeleştirme çabaları göz önüne alındığında, Arapça bir ekten yararlanmak yerine, Türkçe öğelerden bir sözcük türetme yoluna gidilmesi beklenir. Bundan şu anlaşılmaktadır: Arapça “neferāt” yerine konulmuş olsa bile o sırada “er+āt” biçiminde bir sözcük türetilmiş değil, daha önce dilde var olan “erat” sözcüğü “nferāt” teriminin yerine geçirilmiş olmalıdır.

Gerhard Doerfer, Farsça metinlerde görülen “ērÀöte” sözcüğünün Moğolcadan Çağataycaya geçmiş olan “ere Àöta” (süvari birliği), (<ere+aöte) Türkçe “er at <erat” ile anlamca ilişkili olduğunu belirtir.

Moğolcadan Farsçaya geçmiş bu birleşik sözcük Moğolca “ere (erkek)+ aòte (iğdiş edilmiş at)” sözcüklerinden oluşmuştur.

Doerfer, Moğolca “erÀòte” (Kavalleriekorps) “süvari kolordu” anlamındaki sözcüğün “adam” ve “iğdiş at” sözcüklerinden oluşmuş bir birleşik yapı olduğunu, Çince'den bir anlam tercümesi olarak Moğolca'ya “ere” (erkek) ve “aòte” (iğdiş at) olarak aktarıldığını, Moğolca “ere aòte” sözcüklerinin “ordu” anlamına geldiğini belirtmektedir. Doerfer, Türkçedeki “er at” sözcüğünün Moğolcadaki biçimle anlamca bir karışma (Kontamination) olduğunu yazdıktan sonra Câmîu't-Tevârih ve Kutadgu Bilig'de “er at” er sözcüğünün kullanıldığını örneklendirmektedir. Doerfer, ayrıca Moğolcadaki ere” sözcüğünün Türkçeden Moğolcaya geçmiş “er” sözcüğü olduğunu belirtmektedir (DOERFER 1965: 178-179).

Eski Türkçe metinlerin sözlüklerinde “erat” sözcüğü yer almıyor Ancak, Orhon yazıtlarında KT 31'de yer alan “in(i)m kül tÇg(i)n: (e)r (a)t boltı” (Kardeşim Kül Tigin erkeklik adını elde etti), (TEKİN 2010: 32-33) cümlesi farklı okunup farklı anlamlandırılabilir. Türklerde erkek çocuklara belirli bir yaştan sonra ad konulduğu bilinen bir gerçektir. Fakat “inim Kül TÇgin er at buldı” cümlesi sözcüğü sözcüğüne ve gramerine bağlı olarak çevrilirse, “Kardeşim Kül Tegin erkek ad buldu” diye çevrilir. Ancak ad, verilir ya da alınır. Burada bulmak eylemi kullanılmıştır. “Kardeşim Kültegin erkek adı aldı” cümlesinin Orhon Türkçesinde “inim kül tÇgin ar atn aldı” biçiminde olması beklenirdi. Yazılış da dikkat çekicidir. Kök Türk metinlerinde uzun ünlüler sıklıkla gösterilir. “ad” anlamındaki “at” uzun ünlülü, binek hayvanı olan “at” kısa ünlüdür. Nitekim “ad anlamındaki “at” metinde her zaman değilse de birkaç yerde (Te) ünlü ile gösterilmiştir. Bu cümlede ise :iUuBTr: yazılışı “er at boltı” (asker oldu) diye okunup anlam verilebilir mi? Mümkün görünüyor. Yedi yaşında asker olunmaz denilebilir ama o hayat koşullarında asker olarak yetişme pekâlâ yedi yaşında başlayabilir.

Clauson sözlüğünde “er” maddesinin altında iç maddede, “er at” kullanımı için, ”Er at boldı begler úanadı yügi/ Kanatsız úuş uçmaz ay begler begi” (Asker, beylerin kanadı ve tüyüdür; ey beylerin beyi, kanatsız kuş uçamaz) (3005) beyitindeki ilk dizide geçen “er at” sözcüklerini ayrı ayrı, “erkek” ve “at” olarak anlamlandırmıştır: “Er at boldı begler kanadı yügi” “men and horse are the wings andfeathers of begs” (Er ve at beylerin kolu kanadı oldu), (CLAUSON 1972: 192). Arat, bu beyitte geçen “er at”ı, “asker olarak çevirmiştir,

Clauson, aynı maddede, beyiti ya da dizeyi aktarmadan, 2138 nolu beyite gönderme yaparak “er at” sözcüklerine “troops” (asker) anlamı

vermiştir. Birleşik sözcük niteliğindeki “erat” teriminin gerçek anlamı da budur.

Clauson’un “er at”a asker anlamını verdiği 2138 numaralı beyit şöyledir:

Kayu beg er atnı sewindürmese

Kılıç kında çıkmaz anında basa (2138)

(Bir bey askerini memnun etmezse ondan sonra onun kılıcı kından çıkmaz [savaşamaz])

Kutadgu Bilig’de “er at” sözcüğü, çok yaygın olarak kullanılmıştır. Eserin İndeks cildine göre toplam 57 beyitte “er at” sözcüğü geçmektedir. Bunlardan 7 beyitte “er at, sü” sözcükleri birlikte yer almaktadır. Arat genel olarak “asker” sözcüğüyle çevirmiştir. (ARAT 1991). Ne var ki Arat’ın verdiği “asker” anlamı İndeks’te yer almamıştır. İndeks’te “er” maddesinin içinde “er at” biçimiyle yer almış, dolayısıyla bir anlam da verilmemiştir, (ARAT 1979).

Bu verilerden yola çıkarak “erat” sözcüğünün “er” ve “at” öğelerinden oluşan birleşik bir yapı olduğu ve “asker” anlamına geldiği açıktır. Ancak bu iki bu yapının semantik olarak “asker” kavramını nasıl kazandığını ve Anadolu metinlerinde neden kullanılmadığını açıklamak gerekir.

Gerek Orta Asya Türk kavimlerinde gerekse Moğollarda, ordu atlı askerlerden oluşur. Ordunun atlı askerlerden oluşması, göçebe ağırlıklı tüm kavimlerde ortak bir özelliktir. Dolayısıyla atlı (süvari) askerlerden oluşur. Bir “er” atıyla birlikte bir savaşçıdır; bu savaşçı da “er” ve “at”tan oluşur. Bu nedenle de “er” ve “at” sözcüklerinden, asker anlamında “erat” birleşik sözcüğü ortaya çıkmıştır. Bu terim, İslami dönem metinlerinde görülmemektedir. Anadolu’da yazılmış metinlerde de rastlanılmıyor. İslami dönem metinlerinde görülmeşi, Arapça “asker” sözcüğünün yaygınlaşmasıyla “erat”ı unutturmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Türkçenin en eski metinlerinden itibaren yaygın olarak kullanılan “sü” sözcüğü, zamanla yerini “ordu” sözcüğüne bırakarak unutulmuştur. Bilindiği gibi “ordu” sözcüğü eskiden “kent, başkent, garnizon kenti vb.” anlamlardadır, (CLAUSON 1972: 203).

Kutadgu Bilig’de “er at” ve “sü” sözcüklerinin birlikte yer aldıkları beyitlerde “er at”ın “asker” anlamı çok belirgindir. Bu sözcüklerin geçtiği aşağıdaki beyitlerde Arat, “er at” sözcüklerini kimi zaman “asker” kimi zamansa daha serbestçe, (hizmetkâr, hizmetindekiler vs.) başka sözcüklerle çevirmiştir. İçinde “er at” teriminin geçtiği yedi beyitin altısında Arat, bunu

“asker” sözcüğü ile karşılaşmıştır. Aşağıdaki tek beyitte ise “hizmekâr” anlamını vermiştir:

Kötürme köñül sen küwezlenmegil

Er at sü telim tēp kögüz kermegil (5211)

(Alçak gönüllü ol, gururlanma; “hizmetkârlarım ve askerim çok diye kibirlenme. –Arat)

Bu beyiti şöyle çevirmekte de bir sakınca yoktur: *Gurura kapılma, kibirlenme; askerim, ordum çok diye böbürlenme.*

Arat’ın “er at” sözcüklerini kimi zaman “asker”, kimi zamansa “hizmetkârlar, adamlar biçiminde çevirmektedir. Vezirler, kumandanlar, çeşitli bürokratik görevlerde çalışanlarla bunlara hizmet edenlerin tümü “er at” olarak kabul edilmektedir. Kısacası sözcük yönetici sınıfı, hükümdarın emrindeki görevlileri içermektedir. Halk, bu kapsamın dışındadır. Temel anlamı “asker” olan sözcüğün diğer görevlileri içermesi aykırı bir durum değildir. Çünkü hükümdar için asker neyse, diğer devlet görevlerinde çalışan her derecedeki insan da odur; tümü de hükümdarın kulları, hizmet edenleridir. Askerler ile devlet yönetimindeki her dereceden insan arasında, görev bakımından da bir fark yoktur; bir vezir, ya da herhangi bir bürokrat veya görevlilere hizmet eden herhangi biri gerektiğinde, savaş durumunda aynı zamanda askerdir. Bu bakımdan askerle diğer görevliler arasında önemli bir fark yoktur. Kutadgu Bilig’de sıkça kullanılan “er at” sözcüğündeki “at” kısmı hiçbir zaman herhangi bir hizmet eden kişi anlamında kullanılmış olamaz.

“er at” ve “sü” sözcüklerinin birlikte geçtikleri altı beyitte “asker” anlamı çok açıktır. Bu beyitlerin hepsinde Arat, sözcüğü “asker” olarak çevirmiştir:

1403. Er at sü bu neñke küwenme üküş

Asıǵ kılmaǵay sü bu altın kümüş

(Asker, ordu ve çok mala güvenme; ordu, bu altın, gümüş sana yarar sağlamayacak. –Arat “asker”)

2044. Sü başlar eren kür yürekliǵ kerek

Yüreksiz er at alsa andın yülek

(Orduya kumanda edenler cesur olmalı, böylece korkan asker ondan cesaret almalı. –Arat “asker”)

2051. Awa yıǵlu tērlür er at sü bolur

Er at sü bile er tilekin bulur

(Asker toplanıp ordu olur, kişi asker ve orduyla amacına ulaşır.-Arat “asker”)

2057. Bu el tutğuğa köp er at sü kerek

Er at tutğuğa neñ tawar tük erek

(Yurt tutana asker ve ordu gerek, asker besleyene çok mal ve servet gerekir.-Arat “asker”)

5484. Er at sü birle yenç bu kafir yağıg

Bayattın tile küç sen arçañ arıg

(Asker ve orduyla kâfir düşmanı ez, temiz yürekle Tanrı’dan güç ve destek dile.-rat “asker”)

5485. Bu kâfir üçün tut er at sü tolum

Ölüp tüşse kâfirde bolmaz ölüm

(Kâfirlere karşı asker, ordu ve silah edin; kâfirle savaşta ölen ölü değildir. Arat “asker”)

İçinde “sü” sözcüğü olmaksızın yalnızca “er at” sözcüklerinin geçtiği beyitlerin bazılarında “er at” sözcüklerini “asker” bazılarındaysa daha geniş anlamda hükümdarın hizmetindekiler olarak çevirmek daha uygun görülmektedir. Bu beyitlerden bazı örnekler vermek yararlı olacaktır:

1632. Küle başsa begler kişike turup

Aña yıglu tirlür er at yüz urup

(Beyler kime güler yüzlü davranırsa, beyin emrindekiler onun etrafında toplanıp ona yönelir. –Arat “hükümdarın hizmetindekiler”)

1768. Kaşuğdağı er at kiçig ya uluğ

Faşuğ tuttu barça kılıp can yuluğ

(Kapıda hizmetinde olan, büyük ya da küçük herkes, ona yararlı olmaya, canlarını fedaya hazır olurlar.-Arat “hizmet edenler”)

2056. Ajuñcı böğü beg nelük kenç urur

Er at kayda bolsa anuğ kenç alur

(Dünyayı yöneten bilge bey nasıl hazine toplar? Asker olduğu yerde hazine hazırdır.-Arat “asker”)

2123. İsinür er at terk bağırsağ bolur

Bağırsağ kişiler tapuğsağ bolur

(Emrindkiler ona çabucak ısınır, yakınlık duyar; insana sevgi, yakınlık duyanlar, hizmet edici olurlar.-Arat “hizmetinde bulunanlar”)

2134. Törü birle bodnı sewinse turup

Kümüş bulsa er at yarunsa körüp

(Adalet içinde halk mutlu yaşamalı, gümüş bularak mahiyetindekilerin de yüzü gülmeli.-Arat “hizmet edenler”)

2138. Kayu beg er atnı sewindürmese

Çılıç únda çúmaz anıñda basa (2138)

(Askerini memnun etmeyen beyin kılıcı kından çıkmaz.-Arat “asker”)
(Clauson buradaki er at’a “troops” anlamını vermiştir. Ss.192)

2179. Êlin Êtse bassa tüz öñdi urup

İsinse er at köñli eêgü bulup

(İyi yasalar yaparak yurduna hâkim olmalı, mahiyetindekiler de iyilik görerek ona gönülleri ısınmalı.-Arat “hizmetinde bulunanlar”)

3005. Er at boldı begler úanadı yügi

Çanatsız úuş uçmaz ay begler begi

(Hüküdarların úolu úanadı askerdir; kanatsız kuş uçmaz ey beylerin beyi.-Arat “asker”)

3006. Er at birle begler küçi belgürer

Er at birle begler tügünler yörer

(Beylerin gücü askerle belli olur; beyler askerle düğümleri çözer.-Arat “asker”)

3031. Hazine nerek köp er at çok kerek

Begi bay kereksiz bodun toú kerek

(Hazinenin ne gereği var, asker çok olmalı; beyin zengin olması gerekmez, halk tok olmalı.-Arat “asker”)

5513. Er at têrgü yığgu açmıgu açığ

Çıgayıg bayıtıgu todurıgu açığ

(Çok asker toplamalı ve onları ödüllendirmeli; yoksulu zenginleştirmeli, açığı doyurmalı. –Arat “çok adam”)

5459. Er atsız bolalmaz bodun başlasa

Ya beglik işin barça beg işlese

(Beyliğin bütün işlerini yapan hükümdar, emrindekiler olmasa halkı yönetemez. “Arat “hizmetkâr”)

5591. Er at kıaldı amdı saña tapğuçı

Yağıka börüke bu ol yortğuçı

(Şimdi senin hizmetinde askerler kaldı; düşmanın kurdun [kuşun] onlardır ardından koşturana. –Arat “kimseler”)

Sonuç olarak, “erat” sözcüğü “er” ve “at” sözcüklerinden oluşmuş “asker” anlamını taşıyan birleşik bir yapıdır. Kutadgu Bilig’de yaygın olarak kullanılmış olması, Eski Türkçe döneminde kullanıldığını gösterir. Bu sözcük, Kutadgu Bilig’de ağırlıklı olarak “asker” anlamının yanı sıra, hükümdarın hizmetindeki görevliler bir başka deyişle yönetici kesim ve onların emrindekileri de içermektedir. Nitekim devlet hizmetindeki üst düzey yöneticiler savaş durumunda askeri görev üstlendiklerinden, hizmet olarak askerlerden çok farklı konumda değillerdir. Sözcüğe daha sonraki yüzyıllarda yazılmış metinlerde rastlanmayışı, İslamî dönemle birlikte Arapça “asker” sözcüğünün yaygınlaşması ve eratı unutturmasından kaynaklanmış olmalıdır. Cumhuriyet döneminde yalnızca askerler arasında “er ve erbaş” anlamında kullanılmış olması, anlam daralmasına uğramış biçimdir.

Kaynakça

ARAT, Reşit Rahmeti. *Kutadgu Bilig I –Metin*. Türk Dil Kurumu, 1947.

_____. *Kutadgu Bilig II, -Tercüme-*. Türk Tarih Kurumu 1957.

_____. *Kutadgu Bilig III, İndeks*. Neşre Hazırlayanlar: Kemal Eraslan–Osman F. Sertkaya –Nuri Yüce. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1979.

CLAUSON, Sir Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, 1972.

DOERFER, Gerhard. *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*. C.II, 1965.

NİŞANYAN, Sevan. *Nişanyan Sözlük, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. Genişletilmiş, Gözden Geçirilmiş Yeni Basım, İstanbul 2018.

NİŞANYAN, Sevan. *Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. 3. Basım, Adam yayınları, İstanbul 2007.

TEKİN, Talât, *Orhon Yazıtları*. Türk Dil Kurumu, Ankara 2010, (Dördüncü baskı).

TİETZE, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı*. C. I, A-E, İstanbul-Wien 2002.